

УДК 378.046 – 021. 64: 9: [908] – 028.77 – 057.874

Т.П. Демиденко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ДО КЕРІВНИЦТВА УЧНІВСЬКИМИ ДОСЛІДЖЕННЯМИ З ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В СИСТЕМІ МАН УКРАЇНИ

Базуючись на досвіді викладання курсу «Актуальні проблеми методики навчання історії» у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка, автор робить спробу розглянути можливості навчальної дисципліни щодо підготовки майбутніх учителів історії до керівництва науково-дослідними роботами школярів з історичного краєзнавства.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність школярів, історичне краєзнавство, вчитель історії, методика.

Базируясь на опыте преподавания курса «Актуальные проблемы методики обучения истории» в Полтавском национальном педагогическом университете имени В.Г. Короленко, автор предпринимает попытку рассмотреть возможности учебного предмета в подготовке будущих учителей истории к руководству научно-исследовательскими работами школьников по историческому краеведению.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность школьников, историческое краеведение, учитель истории, методика.

Being guided by experience of teaching the course “Topical problems of teaching history” at Poltava national pedagogical university after V.G.Korolenko, the author makes an attempt of considering the subject possibilities in training future history teachers for directing and coordinating their future pupils’ research on historical local lore study.

Key words: pupils’ research, historical local lore study, history teacher, methods.

Постановка проблеми. Одним із основних напрямів діяльності закладів освіти є створення цілісної скоординованої системи з виявлення, розвитку і підтримки та стимулювання талановитої молоді. Надійним шляхом пізнання кожним школярем своїх творчих можливостей, а часом і професійного самовизначення старшокласників є науково-дослідницькі проекти, до яких залучається учнівська молодь у системі діяльності Малої академії наук України. Популярністю у юних науковців користується секція історико-географічне відділення МАН, з-поміж секцій якого чи не найбільший простір для реалізації власне дослідницького, пошукового потенціалу школяра, широкого вибору ще не вивчених питань регіональної історії забезпечує секція історичного краєзнавства. Через вивчення емоційно досяжної, близької і зрозумілої історії рідного краю юні дослідники оволодівають навичками наукової роботи, формують ціннісні орієнтири, а їхні проекти являють собою реальний внесок у пізнання регіональної історії, на відміну від здебільшого компліативних учнівських робіт загально історичної тематики.

Проте, перші кроки юних дослідників на теренах наукового пошуку, визначення його на-

пряму, оволодіння необхідними навичками для підготовки науково-дослідницької учнівської роботи потребують кваліфікованої допомоги вчителя-наставника. На жаль, ані програми з методики навчання історії у педагогічних університетах, ані зміст курсової перепідготовки вчителів-істориків у інститутах післядипломної педагогічної освіти не передбачають озброєння вчителя необхідними знаннями для керівництва науково-дослідницькою діяльністю школярів. Логічним і доцільним уявляється розв’язання цієї проблеми в межах методичної складової навчання студентів історичних факультетів педуніверситетів.

Аналіз актуальних досліджень. Певні кроки на шляху створення методичних засад керівництва вчителем учнівськими науково-дослідницькими роботами вже здійснені, хоча вважати їх достатніми, на жаль, підстав немає. Так, 2005 р. вийшов у світ збірник статей «МАН: підготовка науково-дослідницьких проектів» [5], в якому розкрито деякі аспекти підготовки школярів до написання робіт (етапи, орієнтовна тематика НДР, зразки учнівських досліджень тощо). Упорядник адресує представлені в брошурі матеріали вчителям, науковим консультантам, членам МАН, методистам. Віддзеркалюючи досвід діяльності наукових товариств учнів, містячи поради з

підготовки і написання НДР, збірник становить інтерес як акумуляція накопиченого досвіду конкретних вчителів з тих чи інших напрямів науково-дослідницької роботи, серед яких, проте, історичне краєзнавство не представлено.

Більш універсальні й всеохоплюючі поради стосовно дослідницької діяльності історика-початківця містить блискуча праця Н.М.Яковенко «Вступ до історії» [10]. Авторка – чільний український історик, професор Києво-Могилянської академії – подає в ній цілком конкретні рекомендації, покликані допомогти дослідникові опанувати основи обраної діяльності, навчитися професійного ставлення до роботи з джерелами, до написання дослідницького тексту. Висвітлюючи засадничі принципи наукової творчості, її визначальні основи, Н.М.Яковенко щасливо уникає заакадемізованого менторського тону, подаючи складні й важливі чинники роботи науковця доступно й привабливо для історика-початківця.

Не можна не брати до уваги в контексті задекларованої теми й навчально-методичні посібники регіонального масштабу, покликані дати вчителям та учням конкретні рекомендації здебільшого з певного напрямку діяльності МАН. У Полтавській області ініціатором їх підготовки та видання стали Полтавське територіальне відділення Малої академії наук, Полтавський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, науковці місцевих ВНЗ [2; 6].

Орієнтиром у здійсненні керівництва учнівськими НДР виступають також нормативні акти Міністерства освіти і науки України [7], публікації з історії становлення МАН, поради методичних служб [3].

Однак, беручи до уваги поважний вік такої педагогічної системи, як Мала академія наук, її популярність і вагомість у підготовці учнів-дослідників, практичну обов'язковість для кожного вчителя, що прагне професійної досконалості і кар'єрного росту керівництва учнівськими дослідницькими роботами [4, с.69], мусимо визнати неприродність відсутності у програмі методичної підготовки вчителя, підвищення його кваліфікації такої теми, як «Учитель – організатор науково-дослідницької роботи школярів». Як наслідок, і в сучасній методичній літературі загалом, і в діючих підручниках з фахової методики для педагогічних ВНЗ немає систематизованого викладу основ керівництва вчителем діяльністю юних дослідників [1; 8; 9].

Мета статті. Виходячи з нагальної необхідності підготовки майбутніх учителів історії до організації науково-дослідницької діяльності школярів у системі МАН України, автор прагне показати досвід цієї роботи в межах курсу «Актуальні проблеми методики навчання історії», що викладається на історичному факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.

Виклад основного матеріалу. Багаторічний досвід роботи автора а журі другого (обласного)

етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН в секції історичного краєзнавства, аналіз причин успіху чи неуспіху перших кроків юних дослідників-краєзнавців дають підстави для висновку про визначальну роль у цьому процесі вчителя історії, ступеня його готовності до керівництва науковцями-початківцями. Усвідомлення цієї обставини, а також відсутність у діючих програмах з фахової методики бодай згадки про цей аспект діяльності вчителя спонукало до включення у програму курсу «Актуальні проблеми методики навчання історії», який викладається для випускників історичного факультету в обсязі 54 годин, теми «Учитель історії як організатор науково-дослідницької роботи учнів з краєзнавства», а також залучення п'ятикурсників до певних видів практичної діяльності в системі МАН.

Спочатку ця проблема докладно розглядається у лекційній складовій курсу. Зокрема, студенти знайомляться з історією створення та основними віхами діяльності Малої академії наук, її структурою, напрямками роботи. При цьому наголошується на особливо широких можливостях для власне дослідницької, самостійної пошукової роботи учнів секції історичного краєзнавства, працюючи в якій школярі мають перспективу вивчення ще не досліджених питань історичної регіоналістики, оволодіння методикою пошуку джерел, їх аналізу, знайомства з подіями, що відбувалися на малій батьківщині, можливість спілкування з їхніми свідками або безпосередніми учасниками. Особлива увага в лекційному викладі приділяється таким питанням, як вибір теми дослідження, етапи керівництва підготовкою НДР, вимоги до них, а також організація основних етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН. Теоретична основа лекційного матеріалу вагомо доповнюється наведенням конкретики, типових проблем, досягнень і вузьких місць в керівництві НДР з історичного краєзнавства, зібраних і систематизованих лектором упродовж тривалої роботи в журі обласного туру конкурсу-захисту учнівських досліджень.

Інформація, одержана студентами-істориками в лекційному курсі, розширюється і поглиблюється на практичних заняттях з означеної теми, на які відводиться 4 години. Крім участі в обговоренні актуальних проблем плану заняття, обов'язковим є виконання індивідуальних практичних завдань, перше з яких полягає у формулюванні та обґрунтуванні п'яти тем учнівських науково-дослідницьких робіт з історичного краєзнавства та оприлюдненні і захисті запропонованої тематики. Це завдання завжди сприймається студентами з неабияким інтересом. У більшості випадків сформульовані ними теми стосуються того регіону Полтавської області, звідки молодь прибула на навчання і де збирається працювати по його закінченню. Незаангажованість і розку-

та дослідницька уява студентів забезпечують оригінальність, актуальність проблематики історичної регіоналістики. Теми учнівських робіт жваво обговорюються в академгрупах, при цьому критеріями їх оцінки виступають поради молодим дослідникам, подані в уже згадуваній книзі Н.М.Яковенко «Вступ до історії» [10, с.292-303]. Студенти зважують на повноту джерельної бази, її доступність для юного краєзнавця, реальність його особистого внеску у дослідження проблеми, ступінь її інтересу для учнівської аудиторії певного віку. Теми, визнані найвдалішими, систематизуються і вносяться до каталогу краєзнавчих учнівських досліджень, яким у подальшому користуються і випускники, і вчителі історії шкіл області. Таким чином, студенти не тільки здобувають досвід зваженого й обґрунтованого вибору напрямів краєзнавчих досліджень школярів, але й створюють реєстр можливої їх тематики для практичного використання в системі МАН.

Друге індивідуальне практичне завдання, яке мають виконати студенти-історики на основі детального вивчення рекомендованої літератури, полягає у складанні ними пам'яток для учнів-дослідників «Як написати науково-дослідницьку роботу з історичного краєзнавства», котрі повинні містити точні й конкретні поради науковцям-початківцям стосовно усіх етапів їх діяльності: від вибору теми до захисту. Як правило, це дуже цікаві й творчі студентські роботи, в яких майбутні вчителі історії демонструють володіння методикою дослідницької праці, знання структури учнівського проекту, вимог до його оформлення, секретів успішної презентації одержаних результатів тощо.

Оприлюднення і обговорення на занятті складених студентами пам'яток перетворюється на ефективний методичний практикум для набуття знань і умінь, так необхідних майбутньому учителю в керівництві учнівськими дослідженнями. Не зайвим є звернення до цих проблем і з точки зору їх актуальності для студентів-випускників напередодні захисту ними власних досліджень – дипломних робіт.

Оскільки курс «Актуальні проблеми методики навчання історії» вивчається в X семестрі, опрацювання теми «Учитель історії – організатор науково-дослідницької роботи учнів з історичного краєзнавства» збігається в часі з проведенням обласного етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту робіт членів МАН. П'ятикурсники запрошуються на засідання секції історичного краєзнавства, де мають можливість ознайомитися з тематикою учнівських робіт, прослухати їх захист, наочно побачити досягнення й недоліки, характерні для досліджень з регіональної історії.

Заключним етапом вивчення теми є для студентів рецензування (за згодою керівництва секції) уже захищених робіт з історичного краєзнавства, аналіз їхніх сильних і слабких сторін, порівняння оцінок, виставлених експертами-науковцями, з оцінками студентів.

Майбутні вчителі вчать аргументувати свої оціночні судження, співвідносити засвоєні ними вимоги до учнівських НДР з реальним рівнем їх виконання тощо.

Побудована у такий спосіб система роботи з п'ятикурсниками доповнює й поглиблює знання студентів з курсів «Історичне краєзнавство» та «Історія Полтавщини» необхідними методичними умінями і навичками, котрі, як показує досвід, дозволяють нашим випускникам у подальшій вчительській діяльності ефективно займатися з учнями історико-краєзнавчими дослідженнями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання бодай скромних можливостей курсу «Актуальні проблеми методики навчання історії» для підготовки майбутніх учителів історії до організації науково-дослідницької роботи школярів з історичного краєзнавства дає можливість уже на студентській лаві озброїти вчительське поповнення знаннями й умінями, так необхідними їм у професійному становленні. З урахуванням близької перспективи запровадження профільного навчання у старшій школі, реальної необхідності вибору школярами того чи іншого напрямку у здобутті освіти, роль учнівської науково-дослідницької діяльності як засобу професійного самовизначення зростатиме. Це вимагатиме від учительства кваліфікованих порад, готовності надати допомогу школярам у пізнанні ними своїх творчих можливостей, у підтримці й стимулюванні талановитої молоді.

З огляду на важливу роль у здійсненні цих завдань Малої академії наук варто, на наш погляд, розглядати підготовку студентів вищих педагогічних навчальних закладів до керівництва учнівськими НДР як обов'язковий компонент їхнього навчання, включивши відповідні теми до програм нормативних курсів фахової методики, до змісту курсової перепідготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Теория и методика преподавания истории: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Евгений Евгеньевич Вяземский, Ольга Юрьевна Стрелова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 384 с.
2. Збірник навчальних програм для використання в гуртках, наукових секціях Полтавського територіального відділення Малої академії наук. Випуск 1. – Полтава, 2009. – 147 с.
3. Іванисик М.Д. Мала академія наук України: кроки становлення // Вісник Малої академії наук України. – 1998. – №1. – С.5-7.
4. Круцило О., Захарчук В. Атестація педагогічних працівників / Ольга Круцило, Віктор Захарчук. – К.: Шкільний світ, 2006. – 176 с.

5. МАН: підготовка науково-дослідницьких проектів / Упор. М.Голубенко. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с. – (Б-ка «Шк. світу»).
 6. Методичні рекомендації щодо написання науково-дослідницьких робіт школярів / Упор. С.В.Комісар. – Полтава, 2008. – 76 с.
 7. Положення про Малу академію наук учнівської молоді // Інформ. збірник МОН України. – 2006. – №8-9. – С.50-64.
 8. Пометун О. Методика навчання історії в школі / Олена Іванівна Пометун, Григорій Ошеревич Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
 9. Студеникин М.Т. Методика преподавания истории в школе: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Михаил Трофимович Студеникин. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 240 с.
 10. Яковенко Н. Вступ до історії / Наталя Яковенко. – К.: Критика, 2007. – 376 с.
-